

Vereniging voor Filosofieonderwijs

In de jaren waarin ik staf lid was aan de Aemstelhorn ben ik actief betrokken geweest bij de V.F.O., de Vereniging voor Filosofieonderwijs. Deze vereniging was in 1971 opgericht door Cor Schavemaker en Harry Willemse en had als doelstelling de bevordering van het filosofieonderwijs op de Middelbare Scholen en (voor zover dat nog nodig was) in het HBO.

In de jaren zeventig was filosofie een universitaire vak, gericht op het opleiden van professionele filosofen. Toch was het klimaat gunstig voor de opmars van de filosofie buiten de universitaire wereld. De secularisering, de problemen van de welvaartsstaat, de drang naar mondigheid, enz. waren een goede voedingsbodem voor interesse in de filosofie. Binnen het onderwijs was er op de pedagogische en sociale academies reeds ruimte voor het vak filosofie. De Vereniging probeerde nu het filosofieonderwijs op scholen in Nederland te bevorderen. Het accent viel in eerste instantie op het Middelbaar Onderwijs. Daar zijn ook grote resultaten geboekt. Filosofie is na veel strijd een gewoon schoolvak geworden in het Middelbaar Onderwijs en een keuzevak voor het eindexamen. Het is zelfs doorgedrongen in een aantal basisscholen (kinderfilosofie).

Binnen de vereniging speelde de vraag naar de functie van een filosofieleraar binnen het middelbaar en hoger onderwijs een belangrijke rol. Op welke wijze leren leerlingen en studenten filosoferen? Er waren twee stromingen onder de filosofie leraren: (1) een stroming die zich tot doel stelde studenten binnen te leiden in de gedachtenwereld van de filosofie. Ik noemde dit traditie-gericht. Een traditionele aanpak gaat uit van de gedachte, dat leren filosoferen slechts vanuit en op basis van het filosofisch cultuurgoed kan plaats vinden. Men kan alleen filosoferen aan de hand van de grote filosofen uit verleden en heden. De student moet in die traditie binnengeleid worden door een docent, die op dit punt vakbekwaam is. Inhoud van de lessen filosofie zal dan zijn: de grote lijnen van de geschiedenis van de filosofie en de grote denksystemen uit verleden en heden. De docent moet de student helpen de leerstof te begrijpen en te verwerken, zodat hij daarover zijn eigen oordeel kan vellen. Dat kan gebeuren door middel van hoorcolleges, werkgroepen, discussiegroepjes rond belangrijke teksten. Op deze wijze kan de student zelf leren filosoferen. (2) de tweede stroming was minder traditie-gericht, maar richtte zich op de ervaring van studenten. Dat was niet alleen bedoeld als een opstapje tot het échte filosoferen, maar ze vormde een wezenlijk onderdeel van het leerproces. Het leren filosoferen kreeg hier de betekenis van systematisch leren nadenken over de eigen levens- en beroepservaring. De filosofische traditie is hierbij een belangrijk hulpmiddel. In deze opvatting is de relatie tussen leraar en student minder hiërarchisch dan bij een traditionele aanpak. De leraar helpt bij het leren reflecteren op de eigen ervaringen van studenten en maakt daarbij gebruik van zijn filosofische en didactische deskundigheid. Het doel van het vak filosofie is het uitbouwen van de ervaringen van studenten tot op een wijsgerig niveau, waarbij bepaalde teksten uit de traditie van de filosofie een belangrijke rol kunnen spelen.

Ik behoorde tot deze laatste groep docenten. Door mijn leven als filosofieleraar aan een beroepsopleiding ben ik de filosofie gaan zien als één van de hulpmiddelen om persoonlijke en maatschappelijke problemen van studenten te analyseren. Om het wat zwart-wit te zeggen: in feite interesseerde het mij niet of mijn studenten op de hoogte raakten, wie b.v. Plato of Aristoteles waren. Ik was veel meer geïnteresseerd, of de gedachten van deze filosofen toepasbaar waren op problemen van mijn studenten. Filosofen blijven voor mij in een instrumenteel licht staan. Dat heeft tot gevolg, dat ik een selectief gebruik maakte van de filosofische traditie. Voor mijn speurtocht naar waardevolle gedachten uit de filosofie heb ik soms meer gebruik gemaakt van secundaire literatuur dan van de oorspronkelijke teksten. In deze opvatting over filosofie heb ik me thuis gevoeld bij de omschrijving, die Isaiah Berlin (1909-1997) ooit van het doel van de filosofie heeft gegeven: mensen bijstaan om zichzelf te begrijpen, zodat ze in alle helderheid en niet volkomen in het duister kunnen handelen.

In 1982 heb ik, samen met collega-filosoof Karel Reestman, in eigen beheer het boekje uitgegeven 'Filosofie in het onderwijs: een uitnodiging'. Het boekje was bedoeld als een bijdrage in de discussie over de problemen van een vak filosofie in het huidige schoolonderwijs, in het bijzonder het Hoger Beroepsonderwijs. Zowel Karel als ik schreven daarin onze eigen stukken, gebaseerd op een bepaalde visie op het menselijk leren en op onze ervaringen op een pedagogische academie (Karel) en een sociale academie (ik). Het boekje had daarom de volgende indeling: (1) Een filosofie over leren en onderwijs, waarin het onderwijskader aan de orde kwam; (2) De praktijk van het filosofieonderwijs, vooral op pedagogische en sociale academies, vanuit de opvatting over leren en onderwijzen; (3) Theorie en praxis van gedrukt hulpmateriaal- gedachten over het samenstellen van een filosofische reeks. Ondanks de welwillende bespreking van het boekje door Cornelis Verhoeven in de Volkskrant is het geen succes geworden. Dat had twee oorzaken. De opbouw van het boekje was rommelig, de opmaak kinderlijk. Het uitgeven in eigen beheer is een vak apart, dat ik niet verstond. Nu ik het boekje opnieuw gelezen heb, valt het me op, hoezeer het toch een goed tijdsbeeld geeft van de discussies binnen het HBO over filosofieonderwijs en over leerprocessen. In mijn eigen bijdrage ben ik toch in staat geweest om mijn ervaringen met filosofieonderwijs onder woorden te brengen. Het boekje blijft een jeugdzonde, maar ik betreur het minder dan vroeger.